

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE

Lumea vieții
în filosofia lui Husserl, Heidegger și Patočka

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Veress Carol

Student-doctorand:

Csergő-Benedek Antal

2019

Cuprins

Introducere	1
Motivarea alegerii temei	2
Delimitarea problemei cercetate	3
Ipoteza	20
Teza	20
Structura disertației	21
Metode de cercetare.....	24
Rezultatele cercetării	25
1. Pentru o istorie a conceptului de lume a vieții	26
1.1. Conceptul lumii naturale în filosofia lui Avenarius	26
1.2. Critica husserliană a filosofiei lui Avenarius	28
1.3. Atitudine naturală. Lume naturală	37
2. Husserl și problema lumii vieții în Criza științelor europene și fenomenologia trascendentală	51
2.1. Istoria problematicii idealizării	52
2.2. Sensurile conceptului de lume a vieții în Criza științelor europene și fenomenologia trascendentală	58
2.3. Conceptul static al lumii vieții	64
2.3.1. Experiența intuitivă, pre-predicativă a lumii vieții	65
2.3.2. Structura universală apriorică a lumii vieții	69
2.3.3. Eidosul lumii perceptive	72
2.4. Conceptul genetic al lumii vieții	72
2.4.1. Constituirea cartezianistă a lumii	74
2.4.2. Constituirea lumii pornind de la lumea vieții	77
2.4.3. Istoricitatea transcendentă	78
2.4.4. Constituirile intersubiectivo-istorico-culturale	86
2.4.5. Originea geometriei, problematica transmisiei	88
2.5. Constituirea lumii vieții din perspectivă generativ-istorică	94
3. Heidegger și problema lumii vieții	97
3.1. Cotidianitatea și hermeneutica facticității	98
3.2. Dasein și faptul-de-a-fi-în-lume	107
3.2.1. Analitica existențială a Daseinului	108
3.2.2. Spațialitatea Daseinului	114
3.2.3. Loc-de-deschidere, tonalitate afectivă, înțelegere	118
3.3. Istoricitate și faptul-de-a-fi-unul-laolaltă-cu-altul	122

4. Patočka și problematica lumii naturale	133
4.1. Contrareitatea dintre conceptul lumii naturale și a conceptului științific al lumii	134
4.2. Analiza fenomenologică a lumii vieții	135
4.2.1. Câmpul percepției senzoriale	136
4.2.2. Lumea ca orizont temporal original	138
4.3. Structurile ontice ale lumii naturale	139
4.4. Autocritica lui Patočka	142
4.5. Fenomenologia asubiectivă a lui Patočka.....	143
4.5.1. Critica „subiectivismului” și „cartezianismului” husserlian	145
4.5.2. Revizia metafizicii	150
4.5.3. Structura apriorică a apariției	152
4.6. Mișcarea existenței în lumea vieții	156
4.6.1. Existență și adevăr	157
4.6.2. Viața în adevăr	163
4.7. Istoricitate și responsabilitate	169
 Concluzii	 183
 Lista abrevierilor	 189
 Bibliografie	 191

Cuvinte cheie

lumea vieții, atitudine naturală, lume naturală, lume înconjurătoare, idealizare, existență, Dasein, faptul-de-a-fi-în, mundaneitate, angoasă, tonalitate afectivă, faptul-de-a-fi-unul-laolaltă-cu-altul, istoricitate transcendențială, formarea sensului, transmisie, corporeitate, fenomenologie asubiectivă, cele trei mișcări, plemos, îngrijirea sufletului

Lumea vieții

în filosofia lui Husserl, Heidegger și Patočka

Rezumat

Problematizarea lumii naturale înseamnă încercarea de a tematiza structura lumii fără a ne sprijini pe speculație metafizică, exclusiv pe baza experienței, a percepției senzoriale și a intuiției sensibile. Din acest motiv, descrierea și explicitarea sensului lumii naturale presupune dezvăluirea structurilor cotidiene ale lumii vieții, a interconexiunilor eului cu ceilalți și cu mediul în care existăm și coexistăm cu ceilalți.

Edmund Husserl era să fie primul care ne-a atras atenția asupra faptului că în atitudinea naturală suntem conștienți – în mod nereflectat și continuu – de existența lumii, lumea ca orizont ne este dată în permanență, însă nu tematizăm lumea ca atare. Prin epocă-ul transcendental se suspendă aceea „trăire către lume” (hin-einleben) naivă a atitudinii naturale, iar mulțumită acestei suspendări avem acces la observarea corelației dintre conștiință și lume, prin urmare la modul de constituire a conștiinței orizontului de obiecte care ni se dau, cu alte cuvinte: la modul de constituire a lumii. Pentru Husserl, tematizarea problemei lumii vieții înseamnă – pe de o parte – dezvăluirea evidențelor intuitivo-pre-predicative ale lumii vieții drept solul pe care se fundamentează științele, iar – pe de altă parte – dezvăluirea structurilor invariabile ale lumii vieții, respectiv utilizarea conceptului de lume a vieții drept formațiune constituită de noi, pe parcursul fundamentării sistemului filosofiei transcendente.

Martin Heidegger se leagă de problematica lumii vieții prin intermediul dezvăluirii structurilor lumii înconjurătoare (*Umwelt*) și a conceptului de lume din perspectiva Daseinului. Heidegger refuză metoda reducției transcendente, în locul constituirii diferitelor modalități ale conștiinței el încearcă dezvăluirea structurilor existențiale ale cotidianității Daseinului drept fapt-de-a-fi-în-lume, cu ajutorul conceptelor tonalității afective, ale comprehensiunii, respectiv a conceptului angoasei.

Jan Patočka refuză reducerea problematicii lumii vieții la un „*a priori a lumii vieții*”, la o structură apriorică invariantă, și caută acel numitor comun care poate fi găsit în toate modalitățile existenței umane. Cu ajutorul interpretării asubiective a câmpului fenomenologic dezvăluit în *Cercetările logice* ale lui Husserl, Patočka încearcă să demonstreze faptul că prin

ipostazierea lui *sum* devine posibilă interpretarea existenței drept mișcare, ca și dezvăluirea diferitelor structuri ale lumii vieții.

Ipoteza lucrării noastre a pornit de la faptul că în lucrarea *Criza științelor europene și fenomenologia transcendentă* Husserl ajunge numai la diagnoza crizei cauzată de științele europene, iar soluția propusă de el rămâne în cadrul fenomenologiei transcendente, analiza lumii vieții servindu-i exclusiv la o elaborare mai strictă a epoche-ului transcendent. Prin elaborarea analizei și a problematicii lumii vieții, Husserl are ca scop fundamentarea în continuare a filosofiei subiective și intersubiective, iar scopul său final este o transformare a umanității cu ajutorul atitudinii fenomenologice. Evidențele originale ale lumii vieții (*Lebenswelt*) servesc pentru Husserl drept bază de fundamentare a științelor și a filosofiei. Cu ajutorul interpretării lumii vieții drept sol și orizont, respectiv prin dezvăluirea structurii a priori, Husserl ajunge numai la circumscrierea sarcinii de a dezvolta o ontologie a lumii vieții. Prin urmare, în cadrele stricte ale fenomenologiei transcendente nu este posibilă elaborarea unei ontologii a lumii vieții. Cu ajutorul analizei statice a lumii vieții se poate ajunge numai la o descriere a structurii esențiale invariabile a acestuia, nu și la o analiză a momentelor fundamentale ale constituirii lumii, cum ar fi spațialitatea, temporalitatea și mișcarea. Chiar și analiza genetică husserliană își are limitele ei inerente, în sensul că putem accede – cu ajutorul acesteia – la originea sensului geometriei și filosofiei, fără a putea cerceta la concretitudinea existenței umane care de fiecare dată se desfășoară în cadrul istoricității concrete.

Pentru Jan Patočka este inacceptabilă ideea de reducere a câmpului fenomenologic, descris în *Cercetările logice*, la sfera celor ce apar în acest câmp, respectiv absolutizarea lui ego cogito, absolutizare care conduce la un subiectivism transcendent. În opinia lui Patočka, acest demers a condus la ruperea în două a câmpului fenomenologic, cu toate că odată cu momentul cogito-ului, și sfera lui *sum* este dată în mod apodictic. Din acest motiv, el ajunge la respingerea metodei reducerii transcendente și – cu ajutorul analizei ontologice a corporalității fenomenologice – încearcă o reînnoire a analizei existențiale, practică de Martin Heidegger. Scopul lui Patočka este aceea de a ajunge la reliefaarea momentului presupus de *sum*, anume cu ajutorul punerii în mișcare a câmpului de apariție asubiective, precum și a cercetării concrete a modului de fenomenalizare și a fenomenului, punere în mișcare care asigură interpretarea existenței drept mișcare.

Pe parcursul lucrării noastre, am ajuns la conturarea următoarei teze: Patočka – prin interpretarea existenței ca mișcare –, ajunge la o transformare a conceptului lumii vieții, respectiv la conturarea problematicii lumii vieții ca și proiect filosofico-ontologic, iar prin elaborarea unei fenomenologii asubiective, la depășirea fenomenologiei transcendente.

Cercetarea noastră se axează în mod principal pe problematica analizei lumii vieții, ca urmare a fost necesară trasarea liniilor majore – din punct de vedere a istoriei filosofiei – ale dezvoltării acestui concept, respectiv identificarea și interpretarea metamorfozei conceptului în cauză, ca și a conceptelor adiacente problematicii tratate, în cazul diferiților autori. *Metodologia* noastră principală este metodologia *reconstrucției critice*, a prezentării și interpretării diferitelor opțiuni de tratare și interpretare a problematicii în cauză. Un aspect decisiv pentru noi a fost folosirea cât se poate de precisă a terminologiei, dat fiind faptul că pe parcursul utilizării termenilor se pot ivi unele diferențe fundamentale, care ascund intenții filosofice radical opuse, iar utilizarea precisă a terminologiei ne oferă șansa unei interpretări (ca și a unui rezultat) diferit față de cele uzitate în literatura de specialitate (de exemplu: interpretarea istoricității la Husserl, Heidegger și Patočka). Luând în considerare faptul că în concepția lui Patočka reîntoarcerea la sensul original al conceptului de lume a vieții este în același timp și revizia metafizicii, readucerea conceptelor la sensul lor original presupune și utilizarea metodei *hermeneutice*.

Primul capitol al lucrării tratează în trei subcapitole prefigurările conceptului de lume naturală. În primul subcapitol, prin analiza filosofiei lui Avenarius, am ajuns la concluzia potrivit căreia fenomenologia husserliană nu este una fără predecesori, Husserl fiind inspirat, atunci când a elaborat conceptele de lume naturală, de mediu, de punere între paranteze sau cel de suspendare de lucrarea lui Avenarius, care poartă titlul *Der menschliche Weltbegriff*. Sistemul de relații ale eului cu mediul și cu ceilalți constituie aceea arie de probleme care l-a condus pe Husserl la analiza fenomenologică a atitudinii naturale și a lumii naturale. Am evidențiat diferența fundamentală care se naște atunci când Husserl se raportează în mod critic la semnificațiile acestor concepte, respectiv faptul că – odată integrate în fenomenologie – sensul acestora se transformă în mod radical. Critica făcută de Husserl lui Avenarius nu este una exclusivistă, ci mai degrabă una de acceptare. Husserl este de acord cu Avenarius în privința faptului că lumea naturală trebuie descrisă pornind de la experiența umană ca atare. În schimb, el consideră că metoda lui Avenarius de a „decele”, de a pune între paranteze, de a suspenda experiența ca atare este în mod insuficient elaborată. În locul clarificării „conceptului de lume naturală” Husserl consideră drept sarcină primordială descrierea atitudinii naturale, atitudine care pe parcursul istoriei și-a manifestat dominanța exclusivă atât în domeniul cunoașterii cotidiene, cât și în domeniul științelor de specialitate.

În al doilea capitol al lucrării noastre încercăm să aratăm modalitățile în care conceptul de lume a vieții ocupă un loc central în sistemul filosofiei transcendente, respectiv să descriem semnificațiile și valențele multiple ale acestui concept. Primele două subcapitole ale acestui capitol încearcă o clarificare a istoriei problemei idealizării genezei sensului, respectiv a

diferitelor semnificații ale conceptului lumii vieții. Descrierea istoriei idealizării genezei sensului se bazează pe analizele husserliene, în speță pe analiza proceselor de obiectivare – în geometrie, respectiv matematică – care pot fi observate în sfera lumii intuitive, în sfera experienței, proces de obiectivare care a condus la ocultarea caracterului original al lumii vieții, anume faptul de a fi baza intuitivă a oricărei donații a sensului, îmbrăcând-o într-un „veșmânt ideatic”. Dezvăluirea structurilor istoriei idealizării genezei sensului oferă posibilitatea explicitării crizei, face comprehensibilă modalitățile în care apare criza, făcând necesară și elaborarea științei asupra lumii vieții. În al doilea subcapitol scopul nostru este descrierea diferitelor niveluri de sens – aparent contradictorii – ale conceptului lumii vieții. Aici ajungem la descrierea diferenței fundamentale între conceptul transcendental al lumii vieții și a conceptului concret de lume a vieții. Husserl folosește în accepțiune transcendentală conceptul de lume a vieții atunci când vorbește de tipicitatea esențială a lumii vieții, de constatarea structurilor a priori invariante a acesteia. Definirea drept sol și orizont a lumii vieții înseamnă caracterizarea acesteia ca și structură statică. Analiza statică a lumii vieții ne dezvăluie mediul de viață cotidian a acelor evidențe intuitive, pre-predicative din sfera experienței, care preced și fundamentează diferitele științe: cauzalitatea, spațiotemporalitatea, sau percepția vie a corpurilor spațiale. Lumea vieții înseamnă acel sol pentru științele de specialitate, a căror evidență este presupusă în cazul oricărei activități științifice, căci fără aceste presupoziii de bază nu ar fi posibilă nicio activitate științifică. Lumea vieții se constituie, prin urmare, drept fundament al științelor, pe de altă parte este o simplă doxă, opinie. Lumea vieții este acel sol pe care științele le presupun drept ceva de la sine înțeles, și la care trimite orice sens presupus legat de conceptul de lume. Rolul central al lumii naturale este preluat de conceptul lumii vieții în sistemul reconfigurat al fenomenologiei. Prin dezvăluirea diferitelor straturi ale conceptului de lume a vieții ni se dezvăluie, pe de o parte, faptul că lumea vieții servește drept bază ascunsă pentru diferitele științe, ale căror evidențe științifice se înrădăcinează în lumea vieții. Pe de altă parte, lumea vieții este „ca atare” o componentă a subiectivității transcendente, cu alte cuvinte ea este rezultatul performanței constitutive al subiectivității transcendente. Husserl reliefează faptul că lumea vieții este solul oricărei activități practice și științifice, fundamentul aprioric al tuturor rezultatelor logico-științifice. Punerea în antiteză a științei și a lumii vieții conduce inevitabil la apariția unor paradoxuri, însă aceste paradoxuri pot fi, în opinia lui Husserl, rezolvate. Oricât de plurivalentă ar fi conceptul de lume a vieții, el asigură o elaborare mai precisă a reducției transcendente.

Structura lumii vieții prezintă o bază apriorică, care poate fi dezvăluită cu ajutorul ontologiei lumii vieții, însă această dezvăluire a structurii lumii vieții rămâne neexplicitată în

Criza științelor europene și fenomenologia transcendențială. Conceptul genetic al lumii vieții dezvăluie acele instituirii ale sensului, care sunt determinante atât pentru filosofie, cât și pentru științe. Două momente ale instituirii originale ale sensului sunt reprezentate de momentele apariției geometriei, respectiv a filosofiei grecești. Tema cercetării husserliene devine analiza motivelor pentru care aceste instituirii ale sensului nu au devenit determinante. Pentru a duce la bun sfârșit acest proiect, trebuie găsită aceea idee directoare, cu ajutorul căreia poate fi refundamentată filosofia. Proiectul configurat în *Criza științelor europene și fenomenologia transcendențială* este aceea de a ajunge la o decelare a conceptului interpersonalității prin intermediul conceptului de lume a vieții, însă sopol său ultim este fundamentarea conceptului de ego transcendențial.

Primul subcapitol al celui de-al treilea capitol, prin analiza scrierilor operelor din tinerețe a lui Heidegger încearcă să evidențieze faptul că – în locul „datelor” conștiinței transcendențiale –, se deschide o cale non-teoretică a filosofiei, care nu falsifică datele primare ale existenței. În viziunea lui Heidegger, o modalitate mai originară față de conștiința transcendențială de a accede la viața originară este dată prin autocomprehensiunea vieții factice, iar sarcina filosofiei este aceea de a dezvălui structura existențială a vieții factice. Reliefarea acestui fapt devine importantă odată cu conștientizarea faptului că Heidegger, în această perioadă, încă folosește termenul de lume a vieții, împreună cu conceptele de lume înconjurătoare (*Umwelt*), lume-împărtășită (*Mitwelt*) și lumea sinelui (*Selbswelt*), care desemnează trei direcții de sens, care se află pe aceeași palieră. Spre deosebire de Husserl, Heidegger nu este preocupat de intenționalitatea fluxului trăirilor conștiinței, ci – prin intermediul semnificațelor –, el tinde către concretizarea acestor trăiri în cadrul lumii vieții. Prin intermediul schițării direcțiilor de sens implicate în conceptul de „viață”, el încearcă separarea sensului conceptului de existență, de sensul lui „a fi”. Accentuarea faptului potrivit căruia sensul ființial al existenței poate fi extras prin intermediul experienței fundamentale al posesiei Sinelui, cu ajutorul grijei față de sine, preconfigurează punerii sub lupă de către Heidegger al conștiinței, respectiv al intenției de a cerceta istoricitatea existenței. Dezvăluirea sensului lui „a fi”, dezvoltarea celor trei accepțiuni mai sus menționate ale lumii, trimit la semnificața lumii înconjurătoare. Hermeneutica facticității din *Ființă și timp* se radicalizează, devenind o analitică existențială, unde existența faptului-de-fi-în-lume se însumează în structura fenomenologică a grijii.

Al doilea subcapitol are ca scop analiza structurilor existențiale ale lumii-înconjurătoare și ale lumii-împărtășite. Determinarea mundaneității lumii-înconjurătoare este posibilă cu ajutorul semnificaței trimiterii-la-lume. Un important indiciu, venind de la Patočka, ne atenționează asupra faptului că Heidegger dezvăluie structura mundaneității din perspectiva

modului de a se arăta a ustensilei, în schimb cel din urmă nu redefinește mundeneitatea din perspectiva faptului-de-a-fi-împreună. Ajungem să inter-relaționăm cu celălalt pornind de la modul de a fi al ustensilei, însă faptul-de-a-fi-împreună nu înseamnă co-prezență, căci nu corporalitatea este ceea care leagă două existențe. Cercetările legate de lumea-înconjurătoare din *Ființă și timp* arată structuri similare cu cele ale conceptului de lume a vieții la Husserl. Lumea, în concepție heideggeriană, este lumea în care trăiește o existență factică. Lumea-înconjurătoare este dezvăluită de structura faptului de-a-fi-cu, de preocupare, grija-anticipatoare-față-de-lume. Mundeneitatea lumii-înconjurătoare nu se revelează prin intermediul analizei comprehensiunii existențiale. Tonalitatea afectivă este cea care poate dezvălui faptul-de-a-fi-în-lume ca întreg, cu alte cuvinte faptul-de-a-fi aruncat, faptul-de-a-fi-împreună, ca și existența. Fenomenul angoasei dezvăluie *unheimlichkeit*-ul Daseinului, relevând în același timp cele două modalități ale existenței, autenticitatea și non-autenticitatea. Odată cu experiența angoasei, existența se insularizează, prin această mișcare arătându-i-se ființa ei autentică ceea mai proprie: posibilitatea ei de a fi liberă.

Subcapitolul în care sunt aduse în discuție faptul-de-a-fi-împreună și istoricitatea are ca menire dezvoltarea faptului conform căruia decizia legată de autenticitatea și non-autenticitatea heideggeriană fac imposibilă modalitățile faptului-de-a-fi-împreună, în același timp însă devine plauzibilă istoricitatea comunitară autentică ca și asumare a sorții și a comuniunii de soartă.

La rândul său, Patočka și-a început cercetarea sa asupra lumii naturale de la prelegerile lui Husserl, și de aici va ajunge la definirea unei noi paradigme a fenomenologiei, anume a fenomenologiei asubiective. Transformarea fenomenologiei are loc prin intermediul structurii apriorice a apariției, respectiv prin dezvăluirea mișcării existenței, a viziunii cu privire la concepția asupra lumii naturale. În *Postfața* lucrării menționate, Husserl își argumentează în mod concret motivele pentru care este nemulțumit de poziția lui din trecut privitoare la lumea naturală. Una din cele mai importante concluzii ale acestei Postfețe este aceea conform căruia epoca-ul transcendental trebuie transformat, pentru a putea ajunge la viața experimentabilă prin istorie, prin lume, prin comunitatea umană. Un alt aspect important pentru Patočka este realizarea faptului că existența este esențialmente corporală, pentru el corporalitatea reprezentând un existențial care trebuie inclus în ontologia lumii vieții ca și fundament al acestei ontologii. Dacă vrem să cercetăm modul de existență al lucrurilor existente, temporalitatea constituie un aspect al acestei existențe peste care nu putem trece, datorită faptului că noi – ca și ființe finite – suntem obligați la interconectarea diferitelor faze ale trăirilor și experiențelor noastre, la sinteza acestora. Problema lumii naturale nu mai este concepută în termenii lui

Husserl, cu alte cuvinte calea către lumea vieții nu mai este reprezentată pentru el de reflexia absolută, ci de către aceea reflexie care este un element constitutiv al practicii. Față de reflexia ca viziune dezinteresată, accentul este pus pe reflexia ca și mișcare a existenței, respectiv ca reflexie ce se naște din mișcarea celor trei extaze ale temporalității, dat fiind faptul că ontologia lumii vieții rezidă în aceste extaze temporale.

Al patrulea capitol al lucrării noastre analizează procesul prin care Patočka ajunge la analitica existențială a lui Heidegger, respectiv la o nouă ontologie a lumii vieții pe baza corporalității, a intersubiectivității și a istoriei. În analiza existențială a lui Heidegger, toate cele trei concepte rămân problematice. Corporalitatea existenței apare odată cu analiza ființei-în-lume și a spațialității Daseinului, însă Heidegger evită analiza corporalității. Patočka vede în faptul de a ignora corporalitatea un hiatus, care în același timp reprezintă și baza posibilităților proprii ale existenței. Corporalitatea noastră reprezintă totalitatea acelor posibilități existențiale care fac posibilă modul nostru de a exista în lume, respectiv mișcarea noastră în lume și realizarea desfășurării concrete a vieții (locuire, hrănire, apărare, reproducție), care – deși sunt istoric variabile – constituie datele fundamentale ale existenței noastre. Viața ca mișcare presupune în mod inevitabil corporalitatea. Existența reprezintă modificarea vieții, ea este în mod fundamental existență corporală, iar corporalitatea existenței reprezintă și relația fundamentală cu dynamis-urile determinante ale naturii. Pământul, ca prim și imobil fundament al oricărei mișcări, reprezintă corpul în genere, ca și determinant al oricărei corporalități, fiind în același timp și punct de referință spațial, de care se leagă orice lucru și orice existență. Pământul este cel care ne dă punctul de referință spațial, acel „unde” la care ne raportăm în mod perpetuu. Pământul a cărei modalitate de bază este proximitatea, nu este singurul punct de reper. Al doilea reper natural este îndepărtatul, cel care este de ne-atins în mod corporal, cel care ne închide orizontul, lăsându-l deschis în același timp este Cerul. Pământul corespunde contactului tactilo-kinestetic, iar Cerul: organului de percepție a distanței, a văzului. Cerul împrumută tuturor lucrurilor „când”-ul, fiind în același timp și sursa lui „unde”.

Problema intersubiectivității este concepută la Heidegger drept fapt-de-a-fi-laolaltă, însă chiar și modurile pozitive ale acestuia, ca preocupare sau ca grijă-pentru-celălalt, sunt posibile numai pe baza existenței în sine, delimitată. Istoricitatea bazată pe destin, destinul comunitar care prin împreună-acțiune făurește istoria – nu poate înlocui ființa socială autentică, socialitatea. Corporalitatea și intersubiectivitatea apar în cadrul acelorași analize la Husserl, iar Patočka se bazează pe aceste analize cu ocazia propriului travaliu legat de mișcările existenței din lumea vieții.

În primă fază, am analizat modul în care încearcă să gândească Patočka posibilitatea de a investiga lumea vieții în cadrul filosofiei transcendente husserliene. Ulterior el va ajunge la convingerea – după ponderarea consecințelor care decurg din metoda husserliană a filosofiei transcendente – că metoda husserliană conduce în mod inevitabil la o metafizică a subiectivității. Conceptul câmpului fenomenologic face posibilă transformarea asubiectivă a fenomenologiei, reinterpretarea epocelor transcendente, fără reducția la conștiința transcendentă. Gândind existența drept mișcare, Patočka ajunge să atribuie o importanță fundamentală corporalității ca bază ontologică, care ne arată faptul că din în-sinele existenței urmează și sarcina de a realiza ce are de realizat, căci din posibilitățile noastre de acțiune se dezvăluie și sarcinile noastre liber alese. Patočka demonstrează faptul că lumea vieții are o structură de bază eu–tu-acela, în care între tu și eu există o relație de interpelare specifică, în care cel care întreabă este întotdeauna un tu, iar cel întrebat este un eu. Acest eu și tu constituie centrul propriu-zis al lumii, ca și conținutul său cel mai propriu. Structurile lumii vieții se dezvăluie prin praxis, prin exercițiul uman, în care eul-existent se confruntă cu propriile sale posibilități, cu celălalt și cu lucrurile din jur. Viața trăită în lume este un praxis autotelic, iar ca atare este și mișcare ce se articulează conform temporalității. Mișcarea corespunzătoare trecutului este mișcarea ancorării, mișcarea corespunzătoare prezentului este mișcarea prelungirii propriei existențe, iar mișcarea corespunzătoare viitorului este mișcarea care tinde către realizarea libertății și al adevărului. Prin aceste trei mișcări, ne arată Patočka, înrădăcinarea noastră în lume are loc prin intermediul celuilalt care ne oferă căminul original. Nu suntem în mod fundamental aruncați în lume, ci această lume este transformată de către ceilalți în cămin al acceptării noastre, în loc în care ne sunt satisfăcute necesitățile primare până în momentul în care propria noastră individualitate, ființa noastră corporală ne face capabili de a ne găsi locul nostru propriu în lume ca ființe autonome. După accesarea la autocontrolul asupra propriului nostru corp, prin intermediul ustensilelor, a muncii și a diferitelor roluri sociale, ajungem la mișcarea de prelungire – autoalienantă – a propriei existențe. În acest al doilea timp al mișcării ne îndepărtăm de intimitatea mișcării de ancorare, ne confruntăm cu sarcina susținerii propriei existențe, cu munca și cu ceilalți. Această mișcare țintește – prin muncă – la prezervarea existenței, respectiv la prelungirea acesteia. În fine, prin mișcarea de avânt către adevăr ajungem la descoperirea sinelui, prin eliberarea noastră într-un adevăr accesăm la deschiderea către ființă. Aceste trei mișcări existențiale pot fi găsite în opinia lui Patočka și în epocile preistorice. El încearcă astfel să dezvăluie cezura care desparte epoca preistorică de epoca istorică, cezura care nu constă în altceva decât în zguduirea sensurilor gata primite și în experiența libertății, bază a mișcării către adevăr.

Concluzii: Pe parcursul lucrării noastre am urmărit contextul filosofic al schimbărilor conceptului de lume a vieții, încercând să reliefăm faptul că existența, corporalitatea și mișcarea, respectiv intersubiectivitatea și istoricitatea – ca și interrelaționarea acestor termeni – sunt fundamentale pentru analiza lumii vieții. Am arătat faptul că cele trei mișcări existențiale ale lui Patočka, bazându-se pe analiza intersubiectivității întreprinse de Husserl, respectiv pe analiza existențială a lui Heidegger, sunt capabile să transforme lumea vieții în lume istorică, dezvăluind în același timp și modul în care istoria este purtătorul esenței umane. Patočka – spre deosebire de Husserl și Heidegger – reliefează faptul că acel polis care se naște din polemos, împreună cu filosofia, sunt cei doi factori care contribuie la apariția existenței umane libere, iar îngrijirea sufletului este factorul care asigură realizarea statului bazat pe adevăr și dreptate. Înțelegerea conceptului istoriei drept istoria responsabilității devine posibilă pe baza revenirii la conceptul de îngrijire a sufletului ca și proiecție ontologică.

Bibliografie

- ÁRON László: *Edmund Husserl*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1982.
- AVENARIUS, Richard: *Der Menschliches Weltbegriff*, második kiadás, I. köt., Leipzig, 1907.
- AVENARIUS, Richard: *Kritik der reinen Erfahrung*, második kiadás, Leipzig, 1907.
- BACSÓ Béla (főszerk.): *Athenaeum* 1993/II/1. (Fenomenológia és/vagy egzisztenciafilozófia).
- BARBARAS, Renaud (text reunis): *Jan Patočka. Phénoménologie asubjective et existence*, Mimesis, Milano, 2007.
- BARBARAS, Renaud: *Le mouvement de l'existence. Études sur la phénoménologie de Jan Patočka*, Les Édition de la Transparence, Chatou, 2007.
- BARBARAS, Renaud: *Introduction a une phénoménologie de la vie*, Librairie Philosophique J. Vrin, Paris, 2008.
- BEGOUT, Bruce: *La Découverte du quotidien*, Allia, Paris, 2005.
- BENHABIB, Seyla: *A „világ” fogalma*, *Kellék* 1999. 13., 23–35.
- BIEMEL, Walter: *Heidegger*, Editura Humanitas, București, 1996.
- BOURDIEU, Pierre: *Martin Heidegger politikai ontológiája*, Józsoveg Műhely Kiadó, Budapest, 1999.

- CARR, David: *The emergence and transformation of Husserl's concept of the world*, in Heinämaa, S., Hartimo, M., & Miettinen, T., eds., *Phenomenology and the Transcendental*, New York and London: Routledge, 2014., 175–189.
- CRISTIN, Renato: *A „Fenomenológia” címszó és a konfliktus évei*, in BACSÓ Béla (főszerk.): *Athenaeum* 1993/II/1. (Fenomenológia és/vagy egzisztenciafilozófia), 145–178.
- CRISTIN, Renato: *A világ mint mozgás és egzisztencia*, ford. Köhler Ágnes, *Gond* 1997., 13–14, 183–193.
- DECLÉVE, Henri: *La mythe de l'Homme-Dieu*, in TASSIN, Etienne–RICHIR, Marc (text réunis): *Jan Patočka. Philosophie, phénoménologie, politique*, 121–164.
- DÉKÁNY András – LACZKÓ Sándor (szerk.): *Lábjegyzetek Platónhoz I. Az erény*, Pro Philosophia Szegedi Alapítvány, Szeged, 2003.
- DERRIDA, Jacques: *Titok és felelősség*, *Kalligram* 1992/7.
- DERRIDA, Jacques: *A szellemről*, Osiris Kiadó, Budapest, 1995.
- DERRIDA, Jacques: *Adni a halált*, ford. Ullmann Tamás, *Gond* 1997., 13–14, 194–216.
- DERRIDA, Jacques: *A hang és a fenomén: a jel problémája Husserl fenomenológiájában*, ford. Seregi Tamás, Kijarat kiadó, Budapest, 2013.
- DILTHEY, Wilhelm: *A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2004.
- FAES, Hubert: *Naturalité, artificialité, historicité du monde comun. Hannah Arendt et Jan Patočka*, in FROGNEUX, Nathalie (dir.): *Jan Patočka: Liberté, existence et monde comun*, 31–42.
- FEHÉR M. István: *Heidegger és a szkepticizmus. A szkeptikus kételyen át a hermeneutikai kérdésig*, Korona Nova Kiadó, Budapest, 1998.
- FEHÉR M. István: *Hermeneutikai tanulmányok I. köt*, L'Harmattan, Budapest, 2001.
- FROGNEUX, Nathalie (dir.): *Jan Patočka: liberté, existence et monde comun*, Argenteuil, Le Cercle Hermeneutique Editeur, 2012.
- GADAMER, Hans-Georg: *A fenomenológiai mozgalom*, in BACSÓ Béla (főszerk.) *Athenaeum* 1993/II/1. (Fenomenológia és/vagy egzisztenciafilozófia), 46–90.
- GADAMER, Hans-Georg: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*, második, jav. kiadás, ford. Bonyhai Gábor, a fordítást a 2. kiadás számára átnézte és felfrissítette Fehér M. István, Osiris, Budapest, 2003.
- GOND, filozófiai esszéfolyóirat, szerkesztette Bacsó Béla, 1997. 13–14.
- GRONDIN, Jean: *Bevezetés a filozófiai hermeneutikába*, ford. Nyíró Miklós, Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

- HAAR, Michel: *Heidegger și esența omului*, trad. Laura Pamfil, Editura Humanitas, București, 2003.
- HEIDEGGER, Martin: *Lét és idő*, Gondolat Kiadó, ford. Vajda Mihály et al, Budapest, 1989.
- HEIDEGGER, Martin: „Az 1973-as zähringeni szeminárium”. in BACSÓ Béla (főszerk.) *Athenaeum* 1993/II/1. (Fenomenológia és/vagy egzisztenciafilozófia), 10–31.
- HEIDEGGER, Martin: *Fenomenológiai Aristotelés interpretációk (A hermeneutikai szituáció jelzésére)*, ford. Endreffy Zoltán, Fehér M. István, *Existentia* vol. VI.-VII./1996-97/ fasc. 1-4., 7–51.
- HEIDEGGER, Martin: *A fenomenológia alapproblémái*. Osiris / Gond-Cura Alapítvány, Budapest, 2001.
- HEIDEGGER, Martin: *Lét és idő*, 2-ik jav. kiadás, ford. Vajda Mihály et al, Osiris, Budapest, 2001.
- HEIDEGGER, Martin: *A metafizika alapfogalmai. Világ – végeesség – magány*, ford. Aradi László - Olay Csaba, Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
- HEIDEGGER, Martin: *Prolegomene la istoria conceptului de timp*, trad. Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, București, 2005.
- HEIDEGGER, Martin: *Ontologie. Hermeneutica facticității*, trad. Christian Ferencz-Flatz, Editura Humanitas, București, 2008.
- HERNÁDI, Miklós (vál.): *A fenomenológia a társadalomtudományban*, ford. Hernádi Miklós, Szalai Pál, Zemplényi Ferenc, Gondolat, Budapest, 1984.
- HUSSERL, Edmund: *Válogatott tanulmányai*, válogatta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Vajda Mihály, ford. Baránszky Jób László, Gondolat, Budapest, 1972.
- HUSSERL, Edmund: *A fenomenológia ideája*, ford. Baránszky Jób László, in uő: *Válogatott tanulmányai*, 27–110.
- HUSSERL, Edmund: *Természettudományi és szellemtudományi beállítódás. Naturalizmus, dualizmus és pszichofizikai pszichológia*, ford. Baránszky Jób László, in uő: *Válogatott tanulmányai*, 296–322.
- HUSSERL, Edmund: *A párizsi előadások*, ford. Baránszky Jób László, in uő: *Válogatott tanulmányai*, 227–275.
- HUSSERL, Edmund: *A filozófia mint szigorú tudomány*, ford. Baránszky Jób László, in uő: *Válogatott tanulmányai*, 111–192.
- HUSSERL, Edmund: *Az európai emberiség válsága és a filozófia*, ford. Baránszky Jób László, in uő: *Válogatott tanulmányai*, 323–367.

- HUSSERL, Edmund: *Fenomenológia* (Az Encyclopedia Britannica cikk „negyedik, végső variánsa”), ford. Baránszky Jób László, in uő: *Válogatott tanulmányai*, 193–226.
- HUSSERL, Edmund: *A tiszta fenomenológia és a fenomenológiai filozófia eszméi* (Részletek), ford., Zemlényi Ferenc, in HERNÁDI, Miklós (vál.): *A fenomenológia a társadalomtudományban*, 1984, 45–56.
- HUSSERL, Edmund: *Fenomenológia* (Részlet az Encyclopedia Britannica-cikk második feldolgozási kísérletéből), ford. Rózsahegyi Edit, in BACSÓ Béla (főszerk.): *Athenaeum* 1993/II/1. (Fenomenológia és/vagy egzisztenciafilozófia, 3–9.
- HUSSERL, Edmund: *Az európai tudományok válsága, I, II. kötet*, ford. Berényi Gábor és Mezei Balázs, Atlantisz, Budapest, 1998.
- HUSSERL, Edmund: *Karteziánus elmékedések. Bevezetés a fenomenológiába*, ford. Mezei Balázs, Atlantisz Kiadó, Budapest, 2000.
- HUSSERL, Edmund: *Sur l'intersubjectivité. I-II.*, Presses Universitaires de France, Paris, 2001.
- HUSSERL, Edmund: *The basic problems of phenomenology*, from the Lectures, Winter Semester, 1910–1911, trad. Ingo Farin és James G. Hart, Springer, Dordrecht, 2006.
- HUSSERL, Edmund: *Cercetări logice I. Prolegomene la logica pură*, trad. Bogdan Olaru, Editura Humanitas, București, 2007.
- HUSSERL, Edmund: *Cercetări logice II. Cercetări asupra fenomenologiei și teoriei cunoașterii. Cercetările 1 și 2*, trad. Christian Ferencz-Flatz, Editura Humanitas, București, 2007.
- HUSSERL, Edmund: *Cercetări logice II. Cercetări asupra fenomenologiei și teoriei cunoașterii. Cercetările 3, 4 și 5*, trad. Christian Ferencz-Flatz, Editura Humanitas, București, 2007.
- HUSSERL, Edmund: *Tapasztalat és ítélet* (Részletek), in HERNÁDI Miklós (vál.): *A fenomenológia a társadalomtudományban*, 70–90.
- HUSSERL, Edmund: *Idei privitoare la o fenomenologie pură și la o filozofie fenomenologică*, trad. Christian Ferencz-Flatz, Editura Humanitas, București, 2011.
- HUSSERL, Edmund: *Experiență și judecată*, trad. Christian Ferencz-Flatz, Editura Humanitas, București, 2012.
- JAMME, Christoph: *A hermeneutika megalapozása a korai Heideggernél*, ford. Mezei György Iván, *Athenaeum* 1993/II/1. (Fenomenológia és/vagy egzisztenciafilozófia), 199–220.
- KANT, Immanuel: *A tiszta ész kritikája*, ford. Kis János, Atlantisz, Budapest, 2004.
- KISIEL, Theodore J.: *Husserl a tudomány történetéről*, ford. Barták Balázs, in SCHWENDTNER Tibor (szerk.): *Hermeneutika és a természettudományok*, 9–30.

- KOHAK, Erazim: *Jan Patočka: philosophy and selected writings*, University of Chicago Press, Chicago, 1989.
- LENGYEL Zsuzsanna Mariann: *A végesség hermeneutikája. Az idő mint filozófiai probléma Martin Heidegger gondolkodásában*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2011.
- MARX, Werner: *Ész és életvilág: megjegyzések „az életvilág tudománya” husserli felfogásához*, ford. Rózsahegyi Edit, *Athenaeum* 1993/II/1. (Fenomenológia és/vagy egzisztenciafilozófia), 91–106.
- MEZEI Balázs: *A lélek és a másik. Jan Patočka és a fenomenológia*, Atlantisz, Budapest, 1998.
- MEZEI Balázs: *A tiszta ész krízise. Edmund Husserl kései munkájáról*, in HUSSERL, Edmund: *Az európai tudományok válsága*, II. Kötet, 263–329.
- MEZEI Balázs: *Thraszüimakhosz és Szókratész. Patočka, a lélek gondozása és az etika antropológiai megalapozása*, *Gond* 1997, 13-14, 224–250.
- OLAY Csaba – ULLMANN Tamás: *Kontinentális filozófia a XX. században*, L'Harmattan, Budapest, 2011.
- PATOČKA, Jan: *„Edmund Husserl: Az európai emberiség válsága és a transzcendentális fenomenológia”*, ford. Rózsahegyi Edit, *Gond* 1997, 13-14, 9–20.
- PATOČKA, Jan: *A szerző utószava „A természetes világ mint filozófiai probléma” cseh kiadásához*, ford. Rózsahegyi Edit, *Gond* 1997, 13-14, 116-179.
- PATOČKA, Jan: *A természetes világ és a fenomenológia*, ford. Németh István, in uő: *Mi a cseh?* 74–110.
- PATOČKA, Jan: *A természetes világ és a fenomenológia*, ford. Rózsahegyi Edit, *Gond* 1997. 13-14, 49–80.
- PATOČKA, Jan: *A történelem sémája*, ford. Németh István, in uő: *Európa és az Európa utáni kor*, 123-151.
- PATOČKA, Jan: *Az élet egyensúlya és amplitúdója*, ford. Németh István, in u.: *Mi a cseh?* 27–36.
- PATOČKA, Jan: *Body, Community, Language, World*, Chicago, Open Court, 1998.
- PATOČKA, Jan: *A jelenkor értelme. Kilenc fejezet egyetemes és cseh problémákról*, ford. Németh István, Kalligram Kiadó, Pozsony, 1999.
- PATOČKA, Jan: *Entretien avec Jan Patočka sur la philosophie et les philosophes*, trad. Erika Abrams, in TASSIN, Etienne–RICHIR, Marc (text réunis): *Jan Patočka: Philosophie, phénoménologie, politique*, 7–36.
- PATOČKA, Jan: *Eretnek esszék a történelem filozófiájáról*, ford. Kiss Szemán Róbert és Németh István in uő: *Mi a cseh?* 254–379.

- PATOČKA, Jan: *L'espace et sa problématique*, in QLP.
- PATOČKA, Jan: *L'esprit et les deux couches fondamentales de l'intentionnalité*, Paris, *Cahiers philosophiques*, mars 1992.
- PATOČKA, Jan: *Le monde naturel comme problème philosophique*, trad. Jaromir Danek és Henri Declève, Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 1976.
- PATOČKA, Jan: *Le monde naturel et le mouvement de l'existence humaine*, trad. Erika Abrams, Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 1988.
- PATOČKA, Jan: *Mi a cseh? Esszék és tanulmányok*, összeállította Ivan Chvatík, ford. Kiss Szemán Róbert és Németh István, Pozsony, Kalligram, 1996.
- PATOČKA, Jan: *Mi az egzisztencia?* ford. Rózsahegyi Edit, *Gond* 1997, 13–14, 81–100.
- PATOČKA, Jan: *A husserli fenomenológia szubjektivizmusa és egy „aszubjektív” fenomenológia lehetősége*, ford. Mezei Balázs, *Gond* 1997, 13-14, 101–115.
- PATOČKA, Jan: *Negatív platonizmus*, ford. Kiss Szemán Róbert, in uő: *Mi a cseh?* 37–73.
- PATOČKA, Jan: *Papiers phénoménologiques*, trad. Erika Abrams, Jérôme Millon, Grenoble, 1995.
- PATOČKA, Jan: *Platon et l'Europe. Séminaire privé du semestre d'été 1973*, trad. Erika Abrams, Verdier, 1983.
- PATOČKA, Jan: *Qu'est-ce que la phénoménologie?*= QLP, Millon, Grenoble, 2002.
- PATOČKA, Jan: *Európa és az Európa utáni kor*, ford. Németh István, Pozsony, Kalligram, 2001.
- PÖGGELER, Otto: *Drumul gândirii lui Heidegger*, trad. Cătălin Cioabă, Humanitas, București, 1998.
- RIEDEL, Manfred: *A fenomenológiai hermeneutika eredeti megalapítása. Heidegger korai összeütközése Husserllal*, ford. Rózsahegyi Edit, *Athenaeum* 1993/II/1. (Fenomenológia és/vagy egzisztenciafilozófia), 233–246.
- RICHIR, Marc: *Possibilité et nécessité de la phénoménologie asubjective*, in TASSIN, Etienne–RICHIR, Marc (text réunis): *Jan Patočka. Philosophie, phénoménologie, politique*, 101–120.
- RICOEUR, Paul: *Fenomenológia és hermeneutika*, ford. Mezei Balázs, Kossuth Kiadó, Budapest, 1997.
- SAFRANSKI, Rüdiger: *Egy némethoni mester. Heidegger és kora*, ford. Rác Péter, Schein Gábor, Tatár Sándor, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2000.
- SCHWENDTNER Tibor: *Szabadság és fenomenológia. Tanulmányok Husserlről és Heideggerről*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2003.

- SCHWENDTNER Tibor: *Husserl és Heidegger. Egy filozófiai összecsapás analízise*, L'Harmattan – Magyar Daseinanalitikai Egyesület, 2008.
- SCHWENDTNER Tibor: *A kategoriális szemlélet és a létkérdés*, in Varga Péter András és Zuh Deodáth (szerk.) *Husserl és a Logikai vizsgálódások*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009.
- SCHWENDTNER Tibor–ROPOLYI László–KISS Olga (szerk.): *Hermeneutika és a természettudományok*, Áron Kiadó, Budapest, 2001.
- SCRUTON, Roger: *Masaryk, Patočka és a lélek gondozása*, ford. Kiséry András, in *Gond* 1997, 13-14, 251–264.
- SMITH, David Woodruff–McINTYRE, Ronald: *Husserl and internationality*, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht, 1982.
- SRUBAR, Ilja: *Aszsubjektív fenomenológia, életvilág és humanizmus. Jan Patočka gondolkodásának Husserl és Heidegger közötti elhelyezéséről*, ford. Sajó Sándor, *Gond* 1997, 13-14, 265–276.
- STEINBOCK, Anthony: *Generative Phenomenology after Husserl*, Evanston, Illinois, Northwestern University Press, 1995.
- SZIGETI Attila (szerk.): *Az interkulturalitás filozófiai problémái*, Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2007.
- SZIGETI Attila: *A testet öltött másik. Kortárs fenomenológiai tanulmányok*, Pro Philosophia Kiadó, Kolozsvár, 2011.
- SZIGETI Attila: *Az interkulturalitás fenomenológiájáról*, in uő. (szerk.) *Az interkulturalitás filozófiai problémái*, 153–167.
- TAKÁCS Ádám: *A fenomén és tárgya. Fenomenológiai értelmezések és elemzések*, L'Harmattan Kiadó – Magyar Fenomenológiai Egyesület, Budapest, 2013.
- TARDIVEL, Émilie: *La liberté au principe. Essai sur la philosophie de Patočka*, Librairie Philosophique J. Vrin, Paris, 2011.
- TASSIN, Etienne–RICHIR, Marc: *Jan Patočka. Philosophie, phénoménologie, politique*, Jerome Millon, Grenoble, 1992.
- TENGELYI László: *Husserl kopernikuszi fordulatának kétértelmősége*, in BACSÓ Béla (főszerk.): *Athenaeum* 1993/II/1. (Fenomenológia és/vagy egzisztenciafilozófia), 267–289.
- TENGELYI László: *Élettörténet és sorseseemény*, Atlantisz, Budapest, 1998.
- TENGELYI László: *Tapasztalat és kifejezés*, Atlantisz, Budapest, 2007.
- TORONYAI Gábor: *Tudományos életfilozófia. Tanulmány Edmund Husserl késői gondolkodásáról*, Osiris, Budapest, 2002.
- TORONYAI Gábor: *Az életvilág történetisége Husserlnél*, *Világosság* 2002., 4-5-6-7, 45–51.

- TORONYAI Gábor: *Az interkulturalitás fenomenológiájának alapjai Edmund Husserl késői gondolkodásában*, Pro Philosophia Füzetek, 2004/2.
- ULLMANN Tamás: *A láthatalan forma: sematizmus és intencionalitás*, L'Harmattan, Budapest, 2010.
- ULLMANN Tamás: *Az értelem dimenziói*, Könyvpont Kiadó, L'Harmattan, Budapest, 2012.
- ULLMANN Tamás: *A felelősség és a jó ideája Patockánál*, in DÉKÁNY András – LACZKÓ Sándor (szerk.): *Lábjegyzetek Platónhoz 1. Az erény*, 285–296.
- VAJDA Mihály: *A létezés problematikussága* (Utószó), in PATOČKA, Jan: *Mi a cseh?* 397–405.
- VAJDA Mihály: *A mítosz és ráció határán: Edmund Husserl fenomenológiája*, in uő: *Válogatott művei. Fiatalkori írások*, 1 kötet, 299–610.
- VAJDA Mihály: *Zárójelbe tett tudomány. A husserli fenomenológia tudományfelfogásának bírálatához*, in uő: *Válogatott művei. Fiatalkori írások*, 1 kötet, 149–298.
- VAJDA Mihály: *Válogatott művei. Fiatalkori írások*, 1 kötet, sorozatszerkesztő Sümegi István, Kalligram, Pozsony, 2013.
- VARGA Péter András–ZUH Deodáth (szerk.). *Husserl és a Logikai vizsgálódások. Ismeretfilozófia és fenomenológiai filozófia*, L'Harmattan – Magyar Daseinanalitikai Egyesület, 2009.
- VARGA Péter András–ZUH Deodáth (szerk.). *Az új Husserl. Szemelvények az életmű ismeretlen fejezeteiből*, válogatta, fordította és bevezetőikkel látta: Varga Péter András és Zuh Deodáth, L'Harmattan – Magyar Daseinanalitikai Egyesület, Budapest, 2011.
- VARGA Péter András–ZUH Deodáth (szerk.). *Kortársunk, Husserl: tanulmányok a 150 éves Husserl filozófiájáról*, ELTE Eötvös kiadó, Budapest, 2013.
- VERESS Károly: *Bevezetés a hermenutikába*, 2-ik kiadás, Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2010.
- VOLPI, Franco: *Heidegger Marburgban: a vita Husserllal*, ford. Poprády Judit, *Athenaeum* 1993/II/1. (Fenomenológia és/vagy egzisztenciafilozófia), 120–144.
- WARTOFSKY, Marx W.: *A tudományos gondolkodás fogalmi alapjai. Bevezetés a tudományfilozófiába*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1977.
- ZUH Deodáth: *A kontinentális filozófia kezdetei. Esettanulmány a korai Edmund Husserlről*, Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kolozsvár, 2013.
- ZUH Deodáth: *Edmund Husserl ismeretfilozófiája*, TIT Kossuth Klub Egyesület – L'Harmattan – Magyar Daseinanalitikai Egyesület, Budapest, 2015.